

Rok Andres

ŽIVIMO V TRDEM SVETU – NEKAJ MISLI H KOMEDIJI ILUZIJE

Kako zelo gledališki naslov nosi besedilo Ivana Viripajeva – *Iluzije!* Iluzija je ena zanimivejših komponent gledališča. V umetnosti in življenju nasploh se redno srečujemo z vprašanji o resničnosti izrečenega ali videnega. Gledališče nas še posebej izziva v svoji ekspresivni, izjavljalni funkciji, da smo večkrat žrtve lastne naivnosti ali tuje manipulacije. Spremenljivost gledališke umetnosti – ko nič ne more biti narejeno dvakrat isto, ampak je vsak dogodek unikaten, izvenserijski – vzpostavlja podobnost z življenjem, v katerem je logika enaka.

Kadar razmišljamo o gledališki iluziji ali iluziji v gledališču, nam pride na pomoč definicija Patricea Pavisa, ki zapiše, da do iluzije pride takrat, ko imamo za resnično nekaj, kar je zgolj fikcija. V gledališkem smislu gre za umetniško (u)stvaritev nekega referenčnega sveta, ki se glede na našega ponuja kot možni svet. Nadalje, piše Pavis, je iluzija povezana z učinkom resničnega, ki ga ustvari oder.¹ Michael Billington ob uvodu v razmišljanje o gledališki iluziji zapiše, da je zadrževanje procesa *verjeti* močno gledališko orodje. Sprašuje pa se, ali bi se morali kot gledalci bolj čustveno oddaljiti od dogajanja v uprizoritvi.² Gledalci sprejemamo umetnost, jo gledamo, čutimo, razumemo, med samim soočenjem z umetniškim delom nenehno razmišljamo in vzpostavljamo povezave. Iluzija umetniškega dela pa nas lahko zavede, da se popolnoma prepustimo toku

¹ Pavis, Patrice, 1997: *Gledališki slovar*. Ljubljana: MGL. 346–348.

² Kogar bi zanimalo več, je ta izvrsten članek na voljo na spletu (Michael Billington: *I is for illusion*, 2012).

uprizoritve, kar povzroči, da ob intenzivnem spremljanju ne moremo z gotovostjo trditi ali vedeti, kako se bo dramska fabula končala, saj nas je dejanje sólo vsrkalo v svoj mehanizem in nas, če hočete, začaralo do te mere, ko ne ločimo prav dobro med tem, kar je resnično ali zgolj plod domišljije.

To razmerje se dogaja na več ravneh, izpostavimo dve. Prva je, ko gledalec med uprizoritvijo ne more z gotovostjo trditi, da je neka gesta, replika, mizanscena laž (kar v gledališču vedno je) in se nam zdi tako zelo resnična ter otipljiva (kar vedno je, saj je igralec živ človek, kakor je gledalec), da bi lahko prisegli, da je to čista resničnost; znotraj tega se skriva paradoks gledališke iluzije, saj je na odru vse zlagano in resnično hkrati. Druga raven pa se dogaja znotraj besedila ali uprizoritve, torej takrat, ko nas avtor (ali uprizoritelj) nalašč vodi skozi lastni labirint znakov in besed, ker ve, da mu bomo v skladu z gledališko konvencijo sledili. Ta konvencija je vsajena v nas in nam pravi, da je odrska situacija resnična in da ji je treba verjeti.

In ravno ta romantični pogled na gledališko umetnost je avtorje ali režiserje vedno fasciniral do te mere, da so se radi poigrali z gledalčevo (ali bralčevo) naivnostjo. Naj za primer izpostavimo le *Odrsko utvaro* Pierra Corneilla, pri kateri se je navdihoval Ivan Viripajev, in besedilo *Iluzije*. Corneille je prikazal očeta, ki v iskanju svojega izgubljenega sina pride v stik z nekim magom, ki da lahko prikliče v sedanost kar koli in kogar koli. Čarodej očetu obljubi, da mu bo pokazal sinovo življenje; nato odgrne zaveso, za katero se pojavi izgubljeni sin, in pred njegovimi očmi se odvrti sinova zgodba. Seveda gre za gledališko igro o spletkah, strasteh, ljubezni, prevarah in bojih, ki pa jo presenečeni oče spremlja, kot da bi bila resnična. Na koncu mu čarodej, ki se izkaže za režiserja, pove, da je njegov sin postal igralec in da je bilo vse videno le laž. Oče šokiran vzklikne: »Jaz sem zares verjel v to smrt igrano / in srcu je zares zadala rano.«³ Corneille nalašč želi, da bi gledalec verjel v čarovnijo, kot ji verjame oče, in da bi bil njegov šok ob spoznanju, da je šlo za gledališko igro, enak očetovemu. Gledališče nas zares gane, kljub laži iluzije, ki jo vzpostavlja, nam pride blizu, nam zleze pod kožo, čustva, ki jih sproža v nas, so iskrena in resnična za razliko od uprizoritve, ki se zaradi tega učinka mora pretvarjati.

V *Iluzijah* nas liki nenehoma presenečajo. Želijo nam pokazati, da se tudi v resničnem življenju večkrat odločimo, da bomo verjeli iluziji (laži), ki smo si jo ustvarili sami ali so nam jo »odigrali« drugi ljudje. Včasih zato, ker je tako lažje, včasih, ker ima tako naš vsakdan smisel. Na premici iskanja resnice, ko iščemo razliko med lažjo in iluzijo, se nam zdi, da nas vedno znova želi kdo (ali kaj) preslepiti, nas nalašč zvabiti na ono stran resničnega. In resnice. Zaupljivi smo, ker verjamemo iskrenim izpovedim, ki lahko, da niso tako zelo iskrene. Verjamemo, ker si želimo verjeti, da ima življenje neki smisel, ki ga kaže iluzija, a vendar je pravo presenečenje ravno v dejstvu, da se neresnice, ki smo jih imeli za zlata vredne, spreobrnejo v svoje nasprotje, v prave resnice. In trenutek deziluzije nas postavi na pravo mesto. Kot pravi Danny v pričujoči komediji: »Poišči svoje mesto na tem svetu, vsak mora imeti svoje mesto. Drevo raste na svojem mestu in roža raste na svojem mestu in ptič leti

³ Corneille, Pierre, 1990: *Odrska utvara*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 78.

po svojem tiru. Torej mora tudi človek najti svoje mesto na tem svetu.« Njemu se to zgodi čisto preprosto, na nekem zaobljenem kamnu sredi poti, ko najde sebe in svoj položaj v ustroju življenja.

Svoj pravi jaz pa najdemo, ko pričnemo razbijati iluzijo vsakdana, kot na primer liki v naši komediji, ki svoj nastop pričnejo kot Prva ženska, Druga ženska, Prvi moški in Drugi moški, skozi procese pripovedovanja in soočanja z utopijo resničnosti postajajo Sandra, Margareta, Danny in Albert. Razmerje, ki ga vzpostavljajo do zlagane resničnosti, je mestoma cinično, humorno, zadušljivo ali poteka v popolnem sprijaznjenju. Gledalec (bralec) jim sledi in vedno znova ga postavijo na laž, v zavedanje iluzije. V tem dramskem momentu se prične metafora našega življenja (saj je to, po neki drugi konvenciji, naloga gledališča). Viripajev usmerja svojo dramatično ost na drobne poudarke, ki imajo usodne posledice – kaj drugega pa so rožnata črta, kamen ali zvitek marihuane? Drobnji opomniki o pomembnosti življenja in odnosov, ki jih živimo, v skladu z naslovom, v iluzijah.

»Vendarle bi moralo biti nekaj stalnega v tem spremenljivem veselju!«